

XX. SZÁZADI KONVERTITÁK ÚTJAI ISTENHEZ*

„Kiált egy hang: „Készítetek utat a pusztában az Úrnak — Csináljatok egyenes ösvényeket a sivatagban Istenünknek.” (Iz. 40, 3) Izaiás prófétának evvel a fölkiáltásával kezdi prédikálását az advent nagy szentje, Keresztelő Szent János. Ez a mondat az advent lelkét fejezi ki. Hogyan készíthetünk utat az Úrnak? Csak úgy, ha magunk is az ő útján járunk. Előbb, úgy tetszik nekem, magunknak kell megtalálni az utat az Istenhez. Ha a gyakorlat nyelvére, a magunk nyelvére akarom lefordítani ezt a dolgot, talán azt kell mondani: Készítsük a mi utunkat az Isten felé. Akkor majd megjelenik rajta az Úr és eljön hozzánk és rajtunk keresztül eljön embertársainkhoz. Mivel ez az advent alap gondolata, az adventi konferenciákon tizenkét év alatt már kétszer is próbáltam ezt a témát bogozgatni. Először a vallásos magatartás három főformájáról elmélkedtünk: imádság, böjt, alamizsna; másodszer a nagy, tipikus, Istenhez vezető utakról volt szó: a tudomány útjáról, a hagyomány útjáról, a szépség útjáról és a misztika útjáról. Most harmadszor is ehhez a témához szeretnék nyúlni, mint a leginkább adventi témához. Nagy példákön szeretném, hogy okuljunk, keressük az utat olyan irányban, amilyenben mások már megtalálták. Olyanok, akik meg is tudják nekünk mondani, hogyan találták meg és mit találtak.

A közelmúltban jelent meg egy jeles francia munka, P. Lelotte-nak négykötetes munkája a XX. század konvertitáiról. A hatvan nagynevű konvertita közül, akiket a négy kötet tárgyal, négyet választottam ki. Négy olyat, akik közel állnak hozzánk időben és akik leírták, amin keresztül mentek, az egyik könyvben, a másik naplóban, levelekben — úgy hogy maguktól ezektől a hősöktől hallgathatjuk az igét.

Nem szentek ezek, legalább eddig nem, abban az értelemben, hogy szentté volnának avatva, hiszen csak néhány esztendő választja el őket tőlünk, — noha egyikük-másikuk el is indult már az oltárraemelés felé. De mindenesetre hősök, akik óriásira nagyítva mutatják meg azt az utat, amelyet a mi kis erők, helyesebben gyöngeségünk mellett, a magunk módján, de mégis nekünk is lehet és kell járni. — Azt mondja Szent Ágoston: „Az Evangélium olyan folyam, hogy abban az elefánt is úszhat, és a bárány is átgázolhat rajta.” Ezeknek a nagy elefántoknak útján próbáljunk járni mi is kis bárányi erőnkkel, nyomorúságunkkal, gyöngeségünkkel, de nyitott szívvel, akarjunk tanulni tőlük. Az Istenhez vezető utakon nagyok és kicsik, hősök és gyengék egyaránt járhatnak, és ha mindig előre mennek, előbb-utóbb eljutnak rajtuk Istenhez. Ezeknek a nagy példáknek tükrében szeretnénk meglátni és megtalálni az ő útjukat, mert ha az Isten megsegít bennünket, valamennyiük útját magunkévá tehetjük.

A négy konvertita közül az egyik Willibrord Verkade, holland festő, aki mint bencés végezte életét. A másik Elisabeth Leseur, egy francia nagypolgári családból származó művelt hölgy. A harmadik Takashi Nagai, japán orvosprofesszor, aki végigélte a bombatámadást Nagasakiban. A negyedik P. Foucault, a francia huszártiszt és földrajztudós, aki a „Szahara szentje” lett. Ennek a négynek pályáját szeretném magunk elé állítani és megpróbálni lekicsinyíteni a magunk méreteire.

* Az a négy konferencia-beszéd, melynek ez az eleje, a múlt advent vasárnapjain az Egyetemi Templom szószerkén hangzott el. Most, hogy sokak sürgető kívánságára lapunkban megjelennek, szerzőjük megtartotta beszédjellegüket és alig változtatott a szószerkén született beszédnek didaktikai jellegén s az írott nyelvtől természetesen különböző olottabb stílusán.

I. Willibrord Verkade

Mint életrajzírója mondja, régi protestáns, egészséges polgári tradíciókban meggyökerezett holland családból származott, amelyben a kötelességtudás, udvariasság, becsületesség és egyenesség magától értetődik. De nem értetődött magától a vallásosság. Volt valami ebből is a családban, de úgy, ahogyan ők éltek, hidegen és hűvösen. Olyan protestáns felekezet tagjai voltak, amely nem keresztelt gyermekeket; a mi hősrünk is csak megtérése után keresztelkedett meg. Az Úr Jézus neve meglehetősen hűvösen hangzott ebben a családban, a katolicizmussal szemben pedig mély megvetés és őszinte ellenszenv uralkodott. Ő maga 15 éves koráig úgy-ahogy hitt abban, amit az iskolában hallott, aztán — úgy magától — elmúlt a hite, és a szó legteljesebb értelmében hitelenné lett. Ebből a légkörből érthető elhatározása, hogy majd ha felnő, akkor fog foglalkozni vallási dolgokkal.

Apja kereskedőnek szánta, de ő a festészethez vonzódott. El is végzett két és fél évet az amsterdami akadémián, közben ki-kijárt a szép vidéki falucskákba, ahol rajzolt és festegetett, természeti képeket, állatokat. Azonban szíve csakhamar odavitte, ahová akkoriban minden valamirevaló művész szíve óhajtozott: Párizsba. A múlt század 80-as éveiben vagyunk, amikor nagy irodalmi és művészeti harcok, viták folynak ott, nagy írók, költők, festők között. Élénk szellemével hamarosan ő is belekerül a kor vezető szellemei közé, rendszeren látogatja a Café Voltaire körét, de főképpen festőkkel barátkozott, azok közt is egy szűkebb körrel, amely a nagy Gauguin körül csoportosult. Nabiknak, vagyis prófétáknak nevezték magukat, mert prófétai küldetést éreztek a festészetben, és azon túl, hogy jó festők voltak és elsősorban azok, filozófiai megvalósítási kérdésekkel is foglalkoztak. Nem állandóan tartózkodott azonban Párizsban; ki-kijárt a breton tengerpart falucskáiba, kikötőibe; itt a természetnek olyan képét találta, amely legjobban megfelelt érzésvilágának. A tengert szerette festeni. Itt történt, külsőleg szinte észrevehetetlenül, megtérése is. Egy bretagnei tartózkodás alkalmával barátaival meghallotta, hogy a faluba jezsuiták jönnek missziót tartani. Ez a szó: jezsuita, ellenzenves szó volt az ő fülükben. Elhatározták, hogy átmennek egy másik faluba, és a misszió napjait távol töltik. A Szentlélek Úristen úgy akarta, hogy elszámították magukat és egy nappal előbb érkeztek meg, mint ahogyan a misszió végződött. Hamarosan találkozott egy jezsuitával, P. Le Texier-vel, és beszélgetésbe elegyedtek vele. E beszélgetések hatása alatt Verkade néhány nap múlva megkeresztelkedik. Megtörtént a nagy lépés, szinte észrevétlenül a világ előtt, majdnem önmaga előtt is.

Innen már nagyon egyszerű az út. A következő években főképp utazásokkal tölti az időt. Mint festő és mint ember Olaszországba vágyódik, Rómába, Firenzébe; Fiesolében a franciskánusok közt hónapokat él. Közben barátkozik, levelez, érintkezik nagynevű festőkkel, írókkal, természetesen elsősorban hazájabeliekkel: Jörgensen, Pontoppidan — a legnagyobb nevek vannak barátaik között. Közben P. Desiderius Lenznek, a híres beuroni bencés iskola jeles alapítójának látogatására ellátogatott Beuronba. A bencés apátságban nagyon jól érzi magát; csak azért hagyta ott Beuront egy időre, mert egy dán festő-kollégája Kopenhágába hívja, ahol kiállítást rendeznek Verkade műveiből. A kiállításnak nagy a sikere; utána visszamegy Beuronba és hamarosan beöltözik bencésnek.

Ettől kezdve egészen egyvonalú az élete. Éli a bencések ismeretes liturgikus, bensőséges életét, és fest. A beuroni festőiskola ekkor virágzik legjobban. Fest eleinte környékbeli kis falvakban, később elküldik na-

gyobb vállalkozásokra is: Bécsbe, Montecassinóba, a Szentföldön is fest. Amikor nem fest, akkor imádkozik, elmélkedik, gondolkodik. Barátai fölkeresik, találkozik velük, jól érzi magát közöttük; íróársai, barátai leveleznek vele, úgyhogy a kis Beuronban meglehetősen gazdag érintkezéssel éli a kor szellemi életét. Így él szépen csöndben az imádságnak és a művészetnek; közben megírja két könyvben élete pályáját. Az első kötet *Istenkeresés* címen magyarul is megjelent; addig mondja el életét, míg bencéssé lesz. A második kötet későbbi életét tartalmazza. Hogy hogyan élt öregségében, megsejteti egy mondata: „Megöregedni annyira, mint lassan belesimulni az Istennel való egyedülletbe, hozzákapcsolódni a lényegeshez, szabadnak lenni a csalódásoktól és a hiú foglalatosságoktól, egy veszélyes utazás után kikötni Istenben.” — 1946-ban kötött ki Istenben.

„Anima naturaliter christiana”

Mi volt az útja Isten felé? Ha nagyon közeletről nem nézem, nagyon nehéz megmondani. Olyan élet ez, minden érdekesség nélküli, mint mindnyájunk legnagyobb részéé. Istenhez vezető útja: gondolkodások, „véletlenek”, olvasmányok, amelyeket nem ilyen célra vett kezébe: az első, ami nagyon hat rá, Tolsztoj *Vallomásai*, azután olvassa Huysmanst, Baudelaire, Verlaine verseit, Balzac regényeit. Mindegyiknél többre becslte azonban csakhamar a kis katekizmust. — Semmi olyan, ami messziről vonzaná az embert, ami elkápráztatná az embernek a szemét, ami világossá tenné megtérését.

Nézzünk bele lelkületébe: Milyen úton ment Isten felé?

Önéletrajzában ő is fölteszi magának a kérdést: mi lehetett, ami az Úristent arra indította, hogy neki kegyelmet adott a megtéréshez? És felel rá, nagyon érdekesen, teljes tárgyilagossággal: a jót is elmondja magáról, nemcsak a rosszat, nem fél, hogy félreértik.

Mindenekelőtt egészséges eszem, gyakorlatias érzékem és sokoldalú tehetségem volt, továbbá volt bennem szeretet az igazság, egyszerűség és gyengédség, lelkesedés a szépség iránt és öröm művészetemben, melyet időközönként nagy türelemmel és kitartással gyakoroltam. Viselkedésemben barátságos voltam, természetemnél fogva vidám, de egyúttal komoly is. Naív voltam és mégis kissé ravasz, elhatározásban és cselekvésben gyors. Csalódásokat könnyen elviseltem, általában optimista voltam.

Van egy másik hely is, ahol egy mondatban foglalja össze ezeket az alapvető tulajdonságait: „Az én *anima naturaliter christianá*-m, östermészeténél fogva keresztény lelkem.” *Anima naturaliter christiana*: ez Tertullianus mondása, Verkade ezt alkalmazza magára. Azt gondolom, ez az a mondat, amelyből kiindulva meg tudjuk érteni Verkadét, meg tudjuk látni az utat, amelyhez alkalmazkodnunk kell, ha utána akarunk menni.

Természeténél fogva keresztény az emberi lélek. Természeténél fogva: keletkezésénél fogva. Istentől származik. Minden egyes lélek külön-külön Isten kezéből került ki, hogyne volna hát isteni! Shakespeare kezéből drámák kerültek ki, amelyek shakespeareiek; föl lehet ismerni bennük a szerzőt. Babits Mihály verseket írt: ezek a versek babitsi versek, a hozzáértő ráismer róluk az alkotóra. Az emberi lélek is ilyen drámai és költői alkotás — alkotás, amely alkotójára vall, — ennyiben tehát keresztény! De nemcsak azért keresztény, mert eredete isteni: rendeltetése, célja, nehézkedése is isteni. A művész úgy alkotja meg alkotásának egyes részleteit, hogy elérje velük célját, hogy affelé vigyenek, amit mondani akar, hogy fölépüljön belőlük az, amit építeni akar. Az Isten is így tesz

az emberi lélekkel. Szent Ágostonnal szölok: „Magadnak teremtettél bennünket, Uram, és nyugtalan a mi szívünk, míg el nem nyugszik Benned.” Isten irányítja a lélek nehézkedését, azért természeténél fogva keresztény az emberi lélek. Nagyon érdekes Bergsonnak, a nagy filozófusnak fejtegetése utolsó nagy művében: az Isten azért teremtett, hogy legyenek lények, akik viszont tudják őt szeretni. Lényegében ugyanazt mondja, amit Ágoston. Ami bennünk természet szerint van: természetes ész, természetes jószág, természetes erkölcs, természetes lelkiismeret, az valamiképpen mind Istentől való, Isten felé van beállítva: keresztény.

Am ha Istenre van beállítva, akkor jó is. Ami az Istentől ered, az csak jó lehet! Igaza lenne Rousseau-nak, hogy az ember természeténél fogva jó, csak a kultúra rontja meg? Bizonyos értelemben igaza van. Az ember úgy, ahogyan Isten megteremtette, csakugyan jó volt. Mi azonban tudunk egy sötét titkot, amelyet eredeti bűnnek hív a maga nagy realizmusában a kereszténység. Tudjuk, hogy ez megrontotta ezt a jó emberi természetet, azért nemcsak hogy nem jó minden lélek, hanem rossz, sőt szörnyeteg is tud lenni. Ami természeténél fogva akkor is keresztény: akkor is benne van a nehézkedés, az irányulás, a vágy, a nyugtalanság, az érzület, amely valamiképpen — legtöbbször anélkül, hogy tudná az illető — Isten felé vonzza. De ez nem végső szava az Istennek. Az emberi lélek visszanyerheti jószágát és gyarapíthatja, ha elindul Isten felé. Ez a feladata az emberi léleknek, ez a rendeltetése a benne lévő immanens, alkotójától beleiktatott természetnek. „Mi dolgunk a világon? Küzdeni — És tápot adni lelki vágyainknak.” (Vörösmarty.) Tápot adni lelki vágyainknak: ezek a vágyak természetesek, hiszen természetünket Isten alkotta. Természetes ész, természetes erkölcs, természetes jószág, természet-től belénk oltott lelkiismeret: ezek természetes dolgok, de Isten akarta őket és ebbe a természetbe oltja bele a természetfölötti valóságot. Tudatosan vagy tudattalanul, gyönyörű szépen vagy ügyetlenül nyilatkozik ez meg: a Don Quijotéktól a Sancho Pansáig, Csongortól Balgáig széles elválasztó közege van — de ez az alapvető nehézkedés, ez a beállítottság az Isten felé mindeniben megvan. Megvan, ha bűnök el nem rontották. Mert magvát Isten adta belénk. Itt kell tehát elindulnunk, itt kell kezdenünk; ami bennünk természet, annak kell kifejlődnie aztán az Isten keze alatt, a kegyelem hatására, természetfölöttivé. Amit persze nem lehet érezni, csak hatásaiban tudjuk lemérni.

De ha ezt Isten akarta így, ha Isten a természetre építi a természetfölöttit, akkor bízunk kell természetünkben. Ne féljünk lelkünk-től! Higgyünk szívünk szavának. Bízást tegyük magunkévá Eötvös József édesanyjának ráhagyott tanítását, hogy ne higgyen olyan gondolatnak, amelynek a szíve ellentmond. Ne higgyünk mi sem olyan gondolatnak, amelynek a szívünk — ha megtisztítottuk, ha megerősítettük, ha meg nem rontottuk — ellentmond.

Így kell elindulnunk Isten felé; a természetre kell építeni. Szívünk természetes ösztönével kell keresni a jót.

Van-e bennem csakugyan ilyen természettől keresztény lélek? Bizonyos, hogy van, vagy legalább is volt. Mert bizonyos az is, hogy ezt a természetes kereszténységet el is lehet veszíteni. Ha huzamosan nem hallgatunk lelkünk-re, ha elhallgattatjuk, lassanként elnémul és megszűnik a természettől a természetfölötti felé sugározni. Ha természetellenes dolgokat cselekszünk, gondolunk, megromlik ez a természettől keresztény lélek. Amilyen jó és természetes az evés, olyan rossz és természetellenes a torkosság. Amilyen jó és természetes az ivás, olyan rossz és természet-

ellenes a részegség. Amilyen jó és természetes a nemi élet, olyan rosszá és természetellenessé válik, ha visszaélnék vele. Leggyakrabban elnémitják bennünk a természet szavát bűneink. Ha hozzászoktatjuk lelkünket a bűnhöz, akkor leszokik saját természetességéről. Sokszor nem is bűneink, hanem a körülmények nehezedenek ránk, teszik lehetetlenné, majdnem lehetetlenné, vagy legalábbis nagyon nehézzé, hogy gyakoroljuk természetünket a természetfölötti számára: nem érünk rá, vagy úgy érezzük, hogy nem tudunk lelkünkkel foglalkozni. Isten kegyelme készen áll, ha el is van fojtva bennünk. Ha azonban sokáig nem hallgatunk lelkünkre, végül is elhallgat, és mi torzzá leszünk. — Mindenki ismeri negyed- és ötödrendű modern festőknek azokat a kacskaringós, kificamított kezű és lábú alakjait, kicsavart, természetellenes emberi testeket, amelyeken nevetnünk kell, vagy bosszankodni rajtuk. Ilyen torzzá, ilyen mesterkéltté, ilyen nevetségessé, groteszkké válik az emberi lélek is, hogyha átadja magát annak a nem-termesztfölöttiből sugárzó és nem is az ő leglelkéből föltörő indításnak, amelyet nem az Isten akar.

De ha el is fojtódik lelkünkben a keresztény természetnek szava, azért ott van, azért fel tud törni, és ki is tör akárhányszor, amikor szembe kerülünk magunkkal. Talán már azt hisszük, hogy megöltük magunkban az Istent. De ott van a lélek mélyén és mutatkozik, jelentkezik — főképpen a nyugtalanságban. Ki nem ismer ilyen nyugtalan embereket? Csodálatos képét festi ennek Dosztojevszkij az ő regényalakjaiban: (Rogozin a *Félkegyelmű*-ben, a legidősebb *Karamazov*-testvér).

Ha el is van fojtva a lélek, ha bűvópatak-módra rejtezik is: ki tud lépni a hegy alatti sötétségből, hogyha találkozunk magunkkal. Ha csendet tudunk teremteni lelkünkben és ha alkalmazkodunk az isteni indításokhoz. Nagy élményem volt fiatalkoromban, amikor egyszer színházból hazamenet a Dunaparton beszélgettünk egy barátommal, aki egyáltalán nem volt vallásos természetű és nem szeretett ilyen dolgokról beszélni. Sokáig hallgatott, azt hittem, élvezi a szép estét. Egyszerre feltört belőle a szó, és meg nem állt tovább, mint egy óráig. Úgy bugyogott ki belőle egész életének vallomása. Szinte láttam; ahogyan a természeténél fogva keresztény lélek, amely úgy el volt nyomva, úgy le volt tiporva benne, egyszerre kiömlött. A bűvópatak felszínre tört, nem is állt el többé.

Meg kell szívlelnünk Rousseau szavát: Vissza a természethez! Ahhoz, hogy Istenhez eljussak, először a természethez kell fordulnom, lelkem természetén keresztül kell eljutnom Hozzá. Majd aztán az Uristen tovább segít.

A pozitív ember

Újra előveszem Verkade önelemzését, hogy tovább keressem útját. Föllebb egészséges eszét emelte ki, gyakorlatias érzékét, cselekvésben való gyorsaságát, optimista voltát. Mindezt egy szóval lehet megfogalmazni: mindenestül pozitív ember. Verkade az a fajta ember, aki, mint mondani szokás, a mérgezett szélű pohárból is édes italt, egészséges italt tud inni. Aki a rosszban is meg tudja látni a jót. Egy példa életéből. A francia festők egy része, köztük legkedvesebb barátja, Serusier is, egy időben teozófiai tanulmányokkal foglalkozott. Mindenáron szeretnék volna őt is „megtéríteni”. És ő, aki addig hitetlen volt és semmi metafizikai felfogást el nem ismert és el sem tudott gondolni: hatni engedni magára ezeket a gondolatokat. Persze kritikus elméjével, szabatos gondolkodásával nagyon átlát mindazokon a gyengeségeken, amelyek ezekben a könyvekben és

ezekben a gondolatmenetekben vannak. Ezt nem is titkolja. De amellett meglátja bennük a jót, a nagyszerűt is. Íme a pozitív ember !

Ha mindjárt barátom fejtegetései kezdetben meglehetősen hidegen érintettek is (csak későbbben tettem nézeteinek legtöbbszörét magamévá), mégis csak hamar változást idéztek elő bennem. Már egy hónap múlva meggyőződtem, hogy magasabb valóság is létezik, mint amelyet érzékeinkkel felfogunk és egész észrevétlenül újra *elfogadtam a lélek létezését* és valamely formában való halhatatlanságát.

Félreérthetetlen mondatok. A keresztény természetű lélek szinte észrevétlenül ráismer a valóságra. — Egy másik alkalommal ugyancsak ez a barátja fejtegeti neki a lények különböző fokozatait: ásványi lét, növényi lét, állati lét, emberi lét — mindegyik magasabbrendű a másiknál; természetesnek találja, hogy kell lennie még magasabbrendűnek is.

Sérusier fejtegetésében nem szabott éles határvonalat az abszolút lét és a teremtett lét között, akár tudatosan, akár tudattalanul. *Ettől az órától kezdve azonban hittem Istenben*, mint a legjobb és legtökéletesebb lényben, akit csak el tudok gondolni. Szívem megremegett és habár még nagyon félenken, felemelkedett ehhez a Legmagasabbhoz és Legjobbhoz, aki így hirtelen feltűnt lelkem előtt és akinek fénye többé soha ki nem aludt bennem.

Itt sem fogadja el az egész gondolatmenetet, látja gyöngéit, de amint az előbbi beszélgetés után egyszersmindenkorra hitt a lélek halhatatlanságában, most egyszersmindenkorra hisz az Istenben. — Később leméri ennek az egész gondolatvilágnak értékét és úgy találja, hogy a teozófia „átjáróház jobblelkű pogányok részére, kik előtt még nem gyúlt ki a teljes igazság; ideiglenes otthon szellemi hajléktalanok számára, a vallási diletantizmus vívótere.”

Íme a pozitív ember, aki a jót, az igazat tudja mindenben megragadni. — Ennek típusát írta meg majd száz esztendeje Greguss Ágost kedves kis verses meséjében az Élet kertjéről:

*Egy rózsás kertben — életünk ilyen kert —
Sétálni láttam tíz szál úri embert.
Hangzott panasz kilencnek ajakáról:
„Be kár, hogy a rózsához túske járul !”
Egyetlen egy volt így elmélkedő:
„— Be jó, hogy túske közül rózsza nő !”*

Íme a kétféle ember. Két különböző fajta élet. Két sors. A negatív embereket az jellemzi, hogy ha közeledünk hozzájuk, mindig „en garde” állásban fogadnak, az első szavuk rendszeren a „nem”. Azt hiszik, hogy kérni akarunk tőlük, támadásnak fognak fel minden közeledést. Persze ha intelligens emberek, ha nemes lelkek, akkor ez a görcs később elmúlik, sőt elfogadják azt, ami jó, és csak azt vetik el, ami rossz. De a kezdet, az ösztönös, a természeti a negatív bennük. A pozitív ember ezzel szemben rögtön mozdul, érdeklődik, cselekszik. A kereszténység — ezt nem szabad elfelejtenünk — mindenestül pozitív. Nem tudja, mi a kereszténység, aki negatív módon fogja fel. Hiszen már a két törvény, — az ószövetségi és az újszövetségi, — egymás mellé állítva mutatja ezt. Az ószövetség erkölcstana túlnyomóan negatív: *Ne ölj ! Ne paráználkodjál ! Ne lopj !* Az Úr Jézus egyetlen törvényt ad: a szeretetnek kettős törvényét; és amikor részletezi, a *boldogságok* formájában adja.

A kereszténységben minden pozitív. Pozitív még az askézis is, amiről legjobban gondolná a hozzá nem értő, hogy valami negatív dolog. Az askézis egyetlen értelme, amely nélkül ostobaság és nem kereszténység, hogy: erősíti az emberben a jóságot, a szeretetet, az istenszeretetet és a

felebaráti szeretetet. Pozitív az alázatosság, amely szintén úgy látszik, mintha valami negatív volna. Realizmusra épül, önismeretre: jót és rosszat belsőleg megtalálni, levonni a következményeket, javulni, erősödni akarni. Még a bűnt is pozitívan fogjuk fel: bűnbánatra alkalom, önmegismerésre tanít, így tökéletesedésem eszközévé válik. Pozitív a kereszténység a tudománnyal szemben: tiszteli, szereti. A művészettel szemben: nem keresztény gondolat félni a művésztől. Pozitív az állásfoglalása a technika, a fejlődés, a történelmi fejlődés iránt is. Aki nem pozitív ember, nem igazán keresztény. — Természetesen legelső sorban pozitív a keresztény az emberekkel szemben. Aki rosszindulattal nézi az embereket, aki gyanakszik, az elzárja maga elől a megismerés lehetőségét. Ha keresztények vagyunk, úgy közeledünk az emberekhez, hogy eleve föltételezzük a jót. Ne gondolja senki, hogy ez előítélet, amely nehezíti a megismerést. Egy esztétikai alkotást sem élhetek át a maga igaz valóságában, ha nem föltételezem előre, hogy jó — azért persze ami rossz, azt meglátom benne, de ha eleve azzal indulok neki, hogy rossz, sohasem fogok belehatolni. Az esztétikában esztétikai optimizmusnak lehet ezt nevezni. De van pszichológiai és logikai optimizmus is. A megismeréshez is szükséges, hogy bizzam annak megismerhetőségében, amit meg akarok ismerni. Az ember megismeréséhez is ez a pozitív beállítottság kell, hát még az Isten megismeréséhez, az emberi dolgokban megnyilatkozó Isten fölismeréséhez !

De *önmagunkkal szemben* is pozitívnak kell lenni. Nem túrni magunkban semmit, ami negatívum, ami a természettel vagy a természetfölöttivel nem egyezik, fölkészülni, gyakorolni magunkat az igazmondásban. Ahogy Nietzsche mondja: „Légy erős igen-mondó !” Bízni önmagunkban, de nem bízni annyira, hogy észre ne vegyük azt, ami bennünk nem jó. Ennek a bizalomnak, ennek a pozitív állásfoglalásnak akkor van igazi ereje, ha az ember *azonnal* és lendülettel nekilát lelke tökéletesítésének, nem ijedezik a rossztól sem, szemébe néz, de meglátja a jót, a rosszat pedig megpróbálja a jóhoz közelíteni. Ha egy szóba akarom itt a kereszténység álláspontját foglalni, akkor azt kell mondanom, hogy ez az *A m e n* álláspontja. Az Amen himnuszát szeretném énekelni. Az Amen: egy egész élet beállítása. Úgy legyen, így van, így történjék ! Tőled van, Uram, tehát jó. Tőled van, Uram, tehát az enyém. Tőled van, Uram, tehát akarom cselekedni. Benne van ebben az istenhit, a hit a gondviselésben, benne van a reménykedés, benne van a szeretet... Mindenre Amen-t mondani; anélkül, hogy a rosszat tagadnánk, a jót látni és a jót akarni magamban és másokban: ez az Amen nagy tanulsága. Az „Amen” a keresztény embernek sokkal nagyobbat mond, mint ahogyan az, aki ezt végig nem gondolta, sajtené. Tanuljuk el Verkadétól a természeténél fogva keresztény lélek szava mellé az Amen dicséretét.

A szellem embere

Harmadik mozzanata Verkade útjának: beállítás a szellemi értékekre. Vegyük újra elő önjellemzését. A szellemi értékeket, vagyis a jót, szépet, igazat tiszteli, szereti, magáénak vallja, műveli. Mikor Tolsztoj *Vallomásait* olvassa, az első komoly könyvet, amely kezébe kerül, így ír, — még teljesen hitetlen korában:

Eddig a művészet teljesen kielégített. Az volt a feleségem, gyermekem, gazdagságom, örömem, boldogságom, szóval: Istenem. Ma látom balgaságomat, meg kell azonban vallanom, hogy ez a feltétlen odaadás a szép iránt ifjúságomban nagyon áldásos volt. Az eszményiség iránt való szeretetem ösztönzött

arra, hogy a szépek birodalmában mindig a legjobbat keressem és így korán jutott lelkem arra az elhatározásra, hogy vonakodás nélkül fogja fel a nagyobb jót, mihelyt valamit ilyennek ismertem fel.

A művészet, a festészet, a szépség elmélkedésre, a nagyobb jó fölismerésére indította, — de nemcsak a művészet, hanem a jó és az igaz is.

Másodszor is fölteszi magának az önéletrajza egy más helyén feltett kérdést:

„Ugyan mi indíthatta Istent arra, hogy nekem megadja e kegyelmeket?” — Válaszra csak nagyon gyöngé támpondot találok: a jóban, igazban és szépségen való hitemet, amely néha-néha egy-egy jótetemben megvillant. Isten talált bennem némi jót. Ehhez fűzte hozzá kegyelmét és lassanként rávezetett a világoosság útjára, melyet szerető akarata vonakodásom dacára is kijelölt számomra.

A szép, igaz, és jó iránti tisztelet, hódolat, annak gyakorlása, annak művelése az Istent arra bírja, hogy akármilyen gyöngé vagyok, akármilyen hitvány vagyok, hozzáfűzze kegyelmét.

Hogyan lesznek ezek Istenhez vezető utak? Hogyan juthat el ezeken át az ember Istenhez? A keresztény tanítás szerint — és a nagy filozófiák legtöbbszörének a felfogása szerint is — az igazság, szépség, jóság a legfőbb Valónak, az Istennek tükrözése a teremtésben. Ami ezekből való, az közelvisz az Istenhez. Ami árt a szépek, jónak, igaznak bennem, az elfelé vezet az Istentől. Minden művész, ha nem mondta, akkor is hitte, hogyha nem akarta hinni, a lelke mélyén akkor is ott volt a meggyőződés vagy a sejtelem, hogy a szépség Istentől való. Hogy a jóság valamilyen isteni: ki ne érezné? E három érték újra nemcsak ezért vezet Istenhez, hanem azért is, mert olyan lelkiállapotba hozzák az embert, amely alkalmas arra, hogy meglássa az Istent és az Istenhez vezető utat. Aki az igazsággal, a szépséggel, a jóval foglalkozik és azzal telíti lelkét, lassanként olyan lelki formát vesz fel, hogy meglátja az utat és az út végén a célt is. Verkadét a művészettel való foglalkozás ránevelte arra, hogy meglássa a legnagyobbat, a legjobbat és utána menjen. Aki meg tudja látni a jobbat, a legjobbat, hogyne menne Isten felé! Egy másik helyen ezt írja: „Művészetem gyakorlása önmagamban való elmélyedéshez vezetett. Bensőbbé, igazabbá tett.” Az ember oda tudja adni magát a szépeknek, és ha odaadja magát, bensőségebbé, igazabbá lesz. Aki elmélyed önmagában, annak érzéke támad és fejlődik az Isten iránt. Verkade művész, tehát elsősorban a szépséggel való foglalkozás az, amely részéről tanulságot kínál. A művészet, bármelyik művészet — és itt talán elsősorban a zenét kell említeni — az embert öntudatlanul is Isten felé vonzza. Utólérhetetlen szépségű hangot ad ennek *Az ember tragédiája* V. színében Éva monológja. Hallgatja a zenét és elálmodozik:

..... ha dalt hallok és zenét,
Nem hallgatom a szűk korlátú szót,
De a hang árja ringat, mint hajó,
S úgy érzem, mintha álomban feküdném:
A rezge hangon messze multba szállnék,
Hol napsugáros pálmafák alatt
Artatlan voltam, játszi, gyermeket,
Nagy és nemes volt lelkem hivatása.

A paradicsomot érzi meg újra a zenében, a paradicsomot, amely azért paradicsom, mert az ember Istennel érintkezik benne. Nagyon kevés olyan nagy költő van, akinél ennek valamilyen nyomát meg ne találánk. Nem akarom azt mondani, hogy logikailag megformulázott keresztény gondolatokat és keresztény dogmákat találunk náluk, de sokszor meg-

sejtik az utat és az út végén az Istent. Olyanok is, akikről általában nem gondolná az ember és aki nem ismeri őket nagyon, nem is várná. Ilyen Ady például, vagy József Attila is. A magaméból egy verset szeretnék itt bemutatni annak a lelkületnek példázására, amely a szépen keresztül az Istent látja.

*Bocsásd meg énnekem, Uram,
Hogy jobban szerettem nálad
A meggyet, a mézet, a hársfavirágot,
Felhők mesekönyvét,
Apró gyerekek gügyögését,
Fiúk-lányok mosolya lobbanását,
Férfiak írott homlokát,
Kezed játéka műveit.*

*Bocsásd meg énnekem, Uram,
Hogy szorgosabban látogattam
A Sirtusi Máriát a názáretinél,
Hogy Tamásnál, Teréznél
Szomjasabban lestem az öreg Aranyt,
Berzsenyi mennydörgését
Meg Hamlet töprengéseit,
Hogy a zsoltár orgonaszavát is
Boldog voltam, ha átlophattam
Paraszt magyar szó furulya-dalára,
S hogy könnyeket pillámra nem a mea culpa,
Hanem a rutafa nótája szűrt
Meg a vizeztárasztó tavaszi szél.*

*De mondd meg, Uram:
Behúnyhattam-e szemem előlük,
Mikor belőlük Te néztél reám?
Bedughattam-e szavukra fülem,
Amikor Te búgtál bennük
Kimondhatatlan sóhajtozásokkal?*

*..... Ó Istenem, ha az én árva bodza-shipom
Egy századrészét el tudná fűtyülni annak,
Amit te mondtál énnekem magadról
Egy parasztdal egyetlenegy sorában!*

A szépség bensőségre nevel és elmélyedésre. Mire nevel az igazság? Lényeglátásra. Az igazsággal való minden foglalkozás erre irányul. Aki pedig be van állítva a lényeglátásra, hogyan tudna az Isten felé menni! Nem úgy kell ezt érteni, hogy rögtön és föltétlenül mindenki meglátja az igazságon keresztül az Istent és katolikussá lesz, — de elindul Feléje, és — hogyha meg nem rontja önmaga útját — el is fog jutni Hozzá. Nagy lelkek nagy stíben látták ezt. Linné gyönyörű mondata a Természet Rendszere bevezetéséből: „Az örök mindentudó, mindenható és végtelen Istent láttam elvonulni és megdermedtem a csodálattól.” Tudományos kutatása, munkája közben elvonulni látta maga előtt a mindenható Istent. Aki úgy végzi a munkáját, ahogy Linné végezte, olyan teljes odaadással az igazság iránt: meg fogja érezni Isten jelenlétét. Akiknek kevésbé éles a szemük, azok talán nem dermednek meg a csodálkozástól, nem látnak olyan világosan, de valamiképpen mindenki megláthatja, aki az igaznak hódol és az igazsággal foglalkozik.

Hogy a jóság Isten felé nyitja ki a szemünket, nem szorul bizonyításra: jóság annyi mint szeretet. Isten a szeretet, Isten a jóság. Bizonyos

oldalról nézve: Krisztus, Isten, jóság, szeretet — egy. Aki nyitott lélekkel olvassa az evangéliumot, lehetetlen, hogy meg ne találja Krisztusban a jóságon át az utat Istenhez. De talán még az evangéliumig sem kell menni, hiszen saját szívében is megtalálja az ember. Amikor valami igazán jót cselekszünk, nem érezzük-e, hogy valamiképpen közeledtünk az Istenhez? Ezt megtapasztalja a nyitott lélek.

Át tudom-e adni magamat a nagy szellemi értékeknek? Az igazságnak, a szépségnek talán nem mindenki tudja — de a jóságnak mindenki átadhatja magát. Szent Erzsébetet egy bizonyos fokig mindenki követheti, ha nem is odáig, hogy a poklost ágyába fektesse és ha nem is fogja olyan világosan meglátni a poklosban Krisztust, mint a legendában az ágy függönyét félrevonó órgróf. De amit a legenda mond, annak lényegét mindenki megtapasztalhatja, aki a jónak tudott élni.

Nyitott lélek

Nyitott lélek: ez a negyedik mozzanata Verkade útjának. Az Ūristenhez vezető útra nyitott lélekkel kell lépnünk. Nyitva tartani lelkünket, hogy meglássuk, meghalljuk Istent. Ő követeket küld maga helyett: jeleket. Nagyon érdekes példák vannak erre Verkade életében. Egy kedves epizód: Még otthon van Hollandiában és Hattem nevű faluban festi a teheneket a mezőn; megindul az eső, ő kifeszíti maga fölött az ernyőt és cigarettázva gyönyörködik az esőverte tájban. Megjelenik egy harmincegynéhány éves béreslegény, odatelepszik melléje, rágyujt és beszélgetnek. A béreslegény elmondja, hogy nincs állása, mert ő bizony egy kicsit hajlik az ivásra; olykor — ritkán — kirúg a hámból és akkor bolondokat csinál. Most is tíz évig volt egy helyen, de kitették a szűrét. „Hát igen, — mondja, — ilyen az Isten, már itt a földön is megbünteti a rosszakat.” Erre Verkade vállvonogatással felel. — „Mért, maga nem hisz az Istenben?” — kérdi a béres. „Hát igen, Isten... Isten valójában nincsen!” — mondja Verkade. — „Ne higgye kérem! Mikor 18 éves gyerkőc voltam, én is azt mondtam; de azóta megtapasztaltam, hogy van. Higgye el, higgye el nekem, bizonyos, hogy van, bizonyos, hogy van!” — Ez az emlék, ez a kedves furcsa kis élmény élete végéig megmaradt a lelkében. Egész életében visszhangzott benne: *higgye el, biztos, hogy van!* Nyitott lelke megtalálta a naív szavakban, amit keresett, vagy inkább még nem is keresett: Azt, aki őt kereste. Az élmény eleven hajtóerővé, hatóerővé lett lelkében. — Még hitetlen korában járja be a kölni dómot. Mikor kijön, azt mondja: „Ettől az ember még katolikussá is lehetne!” Nyitott lelke a csodálatos dómban meglátta azt, aki őt hívta. — Talán legérdekesebb példája ennek a nyitottságnak, amikor, még Amsterdamban, Bach h-moll miséjét hallgatta. A szöveget a hallgatók kezébe adták. Ekkor olvassa először a Credót. „Azt éreztem: ez az igazi hit, ennek így kell lennie.” Még akkor nem volt hívő, de „meglátta”, megérezte a hit tárgyát. Ez a Bach-zene is ott cseng a lelkében, mikor előre halad az Isten felé. Ezek az apró jelek a nyitott lelkű ember számára élnek és nem múlnak el.

Van-e nekem nyitott lelkem? Mert ugyancsak szükségem van rá. Az evangélista figyelmeztet, hogy az Emberfiáról nem tudjuk, mikor jön el: talán éjjel jön, talán a nap zajában; de azt kívánja tőlünk, hogy legyünk fölkészülve jövetelére: „Legyen csipőtök felövezve és égő gyertya a kezetekben. Legyetek készen, mert amely órában nem gondoljátok, eljön az Emberfia.” (Lk. 12, 35, 40.) Nemcsak azért jön el, hogy számonkérjen bennünket: jön ő hozzánk szeretettel, barátsággal, mosolygva — de nyitott szem kell hozzá, hogy meglássam, nyitott kéz kell hozzá,

hogy kitárjam előtte, nyitott lélek, hogy leboruljak. Készen kell lennünk nemcsak második, személyes eljövételére, hanem követeinek, a jeleknek fölismerésére, amelyeket küld nekünk is, úgy mint Verkadénak, mikor még pogány volt. Itt két dologról van szó: hogy meglássuk, észrevegyük, ha az Isten szól hozzánk — és rögtön cselekedjünk.

Észrevenni a jeleket! Ha nyitva volna szemünk és szívünk a legnagyobb felé, hányszor megtapasztalhatnók! Talán alig van ember, aki egyszer vagy másszor meg nem tapasztalta volna, hogy az Isten szólította. Meghalljuk-e: ettől függ minden. Meghalljuk-e pl. hogy mi van itt a templomban? Érdekes és feltűnő, hogy az újabb konvertiták közt mennyi van, aki a liturgiában kapja meg először a hívást. Szinte kivirágzik a lelkekben a liturgia: az Istenhez vezető utat sejteti meg velük. De nemcsak a miséről és a liturgiáról van itt szó. Betér az ember a templomba, az üres templomba, ahol ketten vagyunk az Úr Jézussal. Persze már az is az Isten szava, Isten hívása, hogy egyáltalán eszébe jut bemenni oda. Mondani akar valamit nekem Isten, talán legközvetlenebbül a prédikációból. Prédikációra tulajdonképpen azért megyek, hogy halljam, mit akar nekem mondani az Isten.

Nem nagyon régen történt egy pesti templomban. A pap prédikált és a szószéken rosszullet fogta el. Egy-két pillanatig nem tudta folytatni beszédét, illetőleg dadogott valamit, amit ő maga sem értett; aztán hamarosan magához tért és folytatta a beszédét. Beszéd után a sekrestyében hozzálép egy férfi és megköszöni neki a beszédet: „Láttam, hogy rosszul lett a főtisztelendő úr és akkor mondott két mondatot, talán maga sem tudta mit — köszönöm, életem legnagyobb problémájára adta meg velem a feleletet.” Ki? — a pap? Nem, a pap nem tudta mit beszélt; itt az szólalt meg, aki a szószékről szólt a papnak ajkával. Az Isten akkor jön, amikor ő akar, akkor szól, amikor akar.

Szól sokszor a könyvekből is. Ez a másik nagy döntő tényező a legtöbb konvertita megtérésében. És nagyon érdekes, hogy nem föltétlenül vallásos, keresztény könyvekből: profán könyvekből is. Hiszen amiket fősoroltam, mint Verkade első könyveit, azok egyáltalán nem voltak katolikus jellegűek, leszámítva néhány Verlaine-verset. Emberek, események, életek, halálok — ezek mind mozzanatok lehetnek, amelyeken keresztül hozzám szól az Isten. A sok közül egyik leggroteszkebb esetet hozom fel, amelyet a konvertiták sorában találtam. A nagyhírű angol bombázó pilótatisztnak, Cheshire-nek története ez. Amikor kinevezték kapitánynak, barátai egy bárban vacsorát rendeztek tiszteletére. Nagyon vidám volt a levegő és nagyon nekiereszkedtek a beszélgetésnek, míg nem valaki egyszer az Isten nevét említette. „Ugyan, — mondta Cheshire, — az Isten nem más, mint a lelkiismeret; Isten tulajdonképpen nincsen.” — Erre megszólal egy asszony az egyik asztal végén, aki — mondja ön-életrajzában Cheshire — „nem ivott kevesebbet, mint én vagy akármelyikünk”, és egészen durva hangon odakiált: „Ugyan, micsoda ostobaság! Nem értem, hogy egy ilyen művelt tiszt hogy mondhat ilyen butaságot! Igenis az Isten személy!” Egy szó, — halálos csend. Cheshire fel-szóllta a társaságot. Ettől a pillanattól kezdődik megtérésének története, — ma is tartó ragyogó hitvalló élete.

Verkade útjának is ez a végső szava. Ha meghallottuk az Isten szavát, ha megláttuk az Isten jelét, *azonnal* fogjunk hozzá a cselekvéshez. Mert ha nem — gyöngé az emberi természet; legvalószínűbben elfelejtjük. Aztán majd egyszer valamikor megint eszünkbe jut, akarnánk is kezdeni, de azt is elhalasztjuk és megint elfelejtjük. Goncsárov Oblomov-ja derék, becsületes, jellemes, jó ember, akinek azonban nincsen akarata.

Akarna akarni, de nem tud; nem is cselekszik. Mindig újra jön valami ébresztés, valami indítás; ha igazán nekifogna, talán ki tudna evickélni gyilkos passzivitásából, de sohasem teszi, mindig halogatja — végül testileg-lelkileg elzúllik.

Ennek a szörnyű túlzásnak hadd állítsak szembe egy kis dolgot. Nemrégén történt: egy nő megy a vonathoz a falusi úton, nagyobb csomaggal. Egyszer csak valahonnan ott terem két kicsi lány. „Néni kérem, tessék ideadni, majd mi segítünk!” „Köszönöm, kislányok, elbírom magam!” „De tessék csak ideadni, mert azt mondta a tiszteletes bácsi, hogy minden nap kell valakin segíteni!” A tiszteletes bácsi mondta — és a két kislány azonnal megfogadta. Ezen mosolygunk — de bár hasonlítanánk hozzájuk!

Mit kell cselekednünk? — Mindenki érzi, tudja, hogy neki min kell kezdeni. Amikor Isten megvilágosít, megmutatja, hol és mivel kell kezdeni. Nem is az a fontos, hogy mivel; az a fontos, hogy elmozduljunk arról a holtpontról, ahol vagyunk. Ki tudja, megismétli-e az Isten a jelet, elküldi-e még egyszer követét?

Isten megmutatja az utat magához, — megtette a maga részéről az első lépést. Ezután következik a második lépés, amit nekem kell megtennem, hogy majd aztán az Úristen elhívhasson a harmadik és a negyedik és az ötödik lépésön keresztül oda, ahová az út vezet: Hozzá.

TÁJ A VONATBÓL

Vad júliusi délutánon
fut vonatom a tájon át,
akácсорos, lankás mezőben,
hol aratják a gabonát.

Tengeri, zab és krumpli zöldje,
köztük egy-egy sávnyi arany.
A kaszás föl se néz, csak vágja
az érett búzát komolyan.

Egykedvűen, szívós keményen
a tűző napú ég alatt.
És párja hajladox nyomában,
szedve az eldölt szálakat.

Ott fehér, amott piros kendő,
fénylő kasza, hajló derék.
Áll a levegő mozdulatlan
s felhőtlenül izzik az ég.

Vonatunk tovább fut. Felénk most
házak szaladnak s kerti fák.
Fűzfáival egy kies rét jön
s magas part, mely végig virág.

Ablakomnál egy fiatal nő
mereng a tűnő tájakon.
Pár koránkelő a melegtől
szunnyad bókolva a padon.

A völgy már Gödöllő. Előttünk
hűvös erdők sötétlenek.
S nyugaton szürkén, ismerősen,
büszkén feltűnnek a hegyek...

Hegedűs László